

Loomevargus

Tiit Hennoste

Loeng Tartu ülikooli eesti keele instituudis 17.09.2014

Mis on loomevargus ehk plagiaat? (< T. Fishman)

- Lad: *plagiarus* 'inimeseröövija, piinaja, rõhuja' = loomevargus
- Loomevargus ehk plagiaat on
- teisele identifitseeritavale autorile või allikale kuuluvate originaalsete mõtete, ideede või tekstiosade esitamine
- ilma originaali autorile ja allikale tahtlikult viitamata (või autorsust muul viisil osutamata)
- kui on olemas ootus algse autorsuse esitamiseks
- ja eesmärgiga saada plagieerimise abil kasu või tulu.
- (vt <http://en.wikipedia.org/wiki/Plagiarism>. Vaadatud 15.09.2014).

- NB sama kehtib fotode, graafikute, tabelite, jooniste, kaartide jms visuaalse materjali kohta
- NB sama kehtib arvandmete, uurimisel kasutatud materjali, jms kohta.
- NB sama kehtib veebilehekülgede, ajalehe uudiste jms kohta.
- NB sama kehtib suuliste ettekannete, loengumaterjalide jms kohta.

Plagiaat = akadeemilise eetika rikkumine

- Plagiaat ei ole Eestis väärtegu ega kuritegu.
- Plagiaat on akadeemilise eetika rikkumine kahes suunas.
- 1. Originaalautori käest varastamine ja tema töö väärtustamata jätmine.
- 2. Lugeja petmine, kellele esitatakse varastatud informatsiooni ja/või ideid.

Plagiaadi kolm põhivarianti

(1) teise autori tööd, mõtted või sõnad esitatakse **ilma nende autori ja kasutatud allika nimeta**.

- NB See on plagiaat ka siis, kui on nimetatud autor või allikas üksi.

(2) teise autori **täpne tsitaat** esitatakse **ilma jutumärkideta**.

- NB See on plagiaat ka siis, kui autor ja allikas on märgitud.

(3) teise autori tekstist esitatakse originaalile lähedane **pisimuudatustega parafras**.

- NB See on plagiaat ka siis, kui autor ja allikas on märgitud.

Allika ja autori puudumine

- Kõige rängem plagiaat = autori ja allika nimetamata jätmine.
- NB peavad olema autori nimi ja täpne allikakirje, mis võimaldab lugejal allika üles leida.
- Viited tekstis ja allikad Kirjanduse loendis peavad kattuma täpselt.
- NB Ei piisa sellest, et on lihtsalt mainitud autori nime, kuid jäetud kasutatud teksti kohta käivad andmed toomata või esitatud selle kohta valesid andmeid.
- NB internetiallikate puhul tuleb alati osutada kasutamise aeg, sest allikad võivad aja jooksul muutuda või asukohta vahetada. Kui võimalik, siis tuleks alati kasutada paberallikat.

Näide: autori- ja allikaviide

- Heritage teine oluline mõiste küsimuse vormi valiku seletamiseks on episteemiline hoiak (ingl *epistemic stance*), mis märgib teadmiste suhete hetkeolukorda, mis muutub suhtluses voor-voorult ja mida juhitakse voorude/lausungite ehitusega (Heritage 2012a: 6-7).
- Kirjandus
- Heritage, J. 2012a. Epistemic in Action: Action Formation and Territories of Knowledge. – Research on Language and Social Interaction, 45, lk 1–29.
- Soovitus: Referaadi esitamisel on vaja välja tuua selgelt referaadi ja refereerija tekstide piirid.
- Referaadi alguspiiri märkimiseks on hea alustada seda osa refereeritava autori nimega. Referaadi lõppu märgib viide.

Näide: loomevargus

- ~~Heritage~~ Teine oluline mõiste küsimuse vormi valiku seletamiseks on episteemiline hoiak (~~ingl *epistemic stance*~~), mis märgib teadmiste suhete hetkeolukorda, mis muutub suhtluses voor-voorult ja mida juhitakse voorude/lausungite ehitusega (~~Heritage 2012a: 6-7~~).
- Kirjandus
- ~~Heritage, J. 2012a. Epistemic in Action: Action Formation and Territories of Knowledge. – Research on Language and Social Interaction, 45, lk 1-29.~~

Tsitaat ja plagiaat

- Tsitaat on teise teksti (ka joonise, graafiku, tabeli vm) täpne edasiandmine.
- Tsitaat peab olema täht-täheline (kui tsiteeritavas tekstis on kirjaviga või praegustele õigekirjareeglitele mittevastav vorm, siis tuleb ka see tsitaati üle kanda; heal juhul võib muuta nt vana kirjutustava $w > v$).

Näide: tsitaat

- Selle seltskonna tollase kirjandusliku taseme kohta sobib üldistada Tuglase kriitikat aastast 1923 Viisnurga kohta. Tuglas ütleb, et need autorid „kordavad ju sedasama, mis enne neidki öeld ja nimelt paremini öeld. Nad produtseerivad seni alles imitatsioone, nagu nad oma kirjandusloengutega kopeerivad Siuru ja Tarapita omi.“¹
- ¹ *Fr. Tuglas*, Meie noorsoo ajakirjad. Looming, 1923, nr 3, lk 236.

Näide: tsitaat väljajätetega

- Kui tsiteeritavast lausest jäetakse sõnu või lõigust lauseid ära, siis osutatakse need: [...], ..., [---] vm. Vastasel juhul on tegu plagiaadiga (vt pisimuudatustega tekst).
- Väljajätete puhul tuleb alles jätta ja osutada lausete piirid. Vastasel juhul on tegu plagiaadiga (vt pisimuudatustega tekst).
- Johannes Aavik kutsub üles noori luuletajaid mitte laskma end „n.n. modernist luulest, sümbolismist, impressionismist, dekadentismist või futurismist joovastada. [...] Olge vanamoodsamad. [...] olge alati selged“.¹
- ¹ Eesti luule viletsused. Paljastanud Joh. Aavik. Tartu: Noor-Eesti, 1915, lk 27.

Näide: loomevargus: jutumärkideta tsitaat

- Johannes Aavik kutsub üles noori luuletajaid mitte laskma end **n.n. modernist luulest, sümbolismist, impressionismist, dekadentismist või futurismist joovastada.**¹
- ¹ Eesti luule viletsused. Paljastanud Joh. Aavik. Tartu: Noor-Eesti, 1915, lk 27.

- NB esitatud mõte ei tohi moonduda väljajätte tõttu.
- NB väljajätteline tsitaat ei tohiks olla šveitsi juust. Kui tuleb liiga palju väljajätteid, siis on parem refereerida kui tsiteerida.
- Tsitaadis ei tohi liita üheks lauseks kokku mitmest lausest pärit tekstiosi, st tsiteerija ei tohi teha omaenese lauset. See on plagiaat. Kui selline tekstiosade liitmine on vajalik, siis tuleb refereerida.

Tsitaat lisandustega

- Tsitaadile lisatud kommentaar või sõna pannakse nurksulgudesse.
- Nt: tsiteeritav lause ei ole üheselt mõistetav (asesõna > pärisnimi).
- Nt: [sic!] 'nii on' = tsiteeritud tekst on originaalis täpselt selline (viide kirjaveale, väga eripärasele mõttele jms).
- Tsitaadis tõstetakse midagi esile = tavaliselt ümarsulgudes ja kursiivis koos esiletõstja nimetähtedega (*minu sõrendus TH*). Vastasel juhul on tegu plagiaadiga.

Mida teha, et tsitaadist ei tuleks plagiaati?

- 1. Pane tsitaat kohe võtmisel jutumärkidesse ning lisa allikas ja autorinimi juurde.
- 2. Tsitaate oma tekstis teise kohta viies jälgi hoolega, et jutumärgid, autori nimi ja laenu allikas oleks alati viidud kaasa koos tsitaadiga.
- 3. Oma lõpptekstis kontrolli kõik laenatud osad hoolega uuesti üle: kas jutumärgid, autori nimi ja allikas on kohal ja korrektsed.
- NB Tsitaati viidatakse alati koos leheküljenumbriga.

Milline on korrektne referaat/kokkuvõte?

- Referaat on refereerija tehtud **tihendatud** ja **oma sõnadega** esitatud kokkuvõte algallikast.
- *Tihendatud* = referaat peab olema lühem kui algtekst.
- Täpseid piire ei ole, lähteorientiiriks sobib 50% originaali mahust.
- *Oma sõnadega* = refereerija sõnastab algteksti oma sõnade ja lausetega ümber, mitte ei piirdu ainult algteksti kohendamisega.
- Alles peavad jääma originaali terminid ja muud sisu täpseks edastamiseks vajalikud sõnad.

Näide: algtekst ja referaat/kokkuvõte

- ORIGINAL
- Tuglas ütleb, et need autorid „kordavad ju sedasama, mis enne neidki öeld ja nimelt paremini öeld. Nad produtseerivad seni alles imitatsioone, nagu nad oma kirjandusloengutega kopeerivad Siuru ja Tarapita omi.“
- REFERAAT
- Tuglas ütleb, et nende autorite senine looming ja kirjandusloengud on Siuru ja Tarapita omade kehvem koopia.
- Tekst on lühendatud ja tihendatud: 30 sõna > 16 sõna
- Referaat on vormistatud uue lausega.
- Alles või veidi muudetud on olulised vajalikud märksõnad: *Tuglas, kirjandusloengud, Siuru, Tarapita, koopia* jm.

Mis viib referaadi asemel plagiaadini?

- Pisimuudatused, millega piirdumine viib plagiaadini:
- on asendatud vaid mõned grammatilised vormid paralleelvormidega (*raamatutes > raamatuis*)
- on asendatud vaid mõned sõnad sünonüümidega (nt öeldised või sidesõnad),
- on jäetud üksnes mõned sõnad või väheolulised lauseosad välja,
- on muudetud ainult sõnajärge lausetes või lausete järjekorda,
- on üksnes liigendatud laused teisiti (nt pandud kaks lauset kokku üheks koos mõne väljajätte ja muudatusega).
- NB eriti kergesti tekib pisimuudatustega plagiaat võõrkeelse teksti refereerimisel teises keeles. Tundub, et teise keele sõnad ongi minu sõnad.

Näide: algtekst pisimuudatustega = plagiaat

- ALGTEKST PISIMUUDATUSTEGA
- Tuglas ütleb, et need autorid „kordavad ~~ju~~ sedasama, mis enne neidki ~~öeld~~ ja nimelt paremini **öeld**. Nad **produtseerivad** seni alles imitatsioone, nagu nad *oma kirjandusloengutega kopeerivad* Siuru ja Tarapita omi.“
- **TULEMUS = PLAGIAAT**
- Tuglas ütleb, et need autorid kordavad seda, mis on enne neid ja **sealjuures** paremini **öeldud**. Nad **toodavad** imitatsioone **ning kopeerivad oma kirjandusloengutega** Siuru ja Tarapita omi.
- ~~Kustutused~~
- **Grammatika muutmised**
- **Asendused**
- **Lisamised**
- *Sõnajärje muutmised*

Kuidas sõnastada algtekst oma sõnadega ja lühidalt ümber?

1. Loe tekst tervikuna ja mõttega läbi, ära hakka kohe referaati kirjutama.
2. Märgi vajalikud mõtted üles märksõnadena või fraasidena.
 - Ära kasuta ülesmärkimise täislauseid, mis viivad kergesti originaali kopeerimiseni.
 - Märgi täpselt üles terminid ja/või kesksed märksõnad, mis peavad jääma samaks.
3. Sõnasta oma sõnadega ja oma lausetega kokkuvõte.
 - Ära vaata sel ajal originaalteksti, kasuta ainult oma mälu ja märkmeid.

4. Kontrolli referaat üle.

- Kas referaat annab allika mõtted korrektset edasi?
- Kas pole teksti juhuslikult sattunud origiaali lausete koopialid?

5. Märki üles autori ja allika andmed ja pane referaadi juurde.

6. Referaati oma tekstis teise kohta viies jälgi hoolega, et autori nimi ja laenu allikas oleks alati kaasas.

7. Oma lõpptekstis kontrolli tekst hoolega uuesti üle: kas iga referaadi juures on autori nimi ja allikas.

Mille poolest erinevad referaat ja konspekt?

- Konspekt on süstematiseeritud kogum märkmeid mingist tekstist või teemast, mis haarab mitu teksti.
- Konspekt võib sisaldada otse alustekstist kopeeritud osi ja tsitaate, referaate, ümberjutustusi jne.
- Konspekt tehakse **iseendale** ja seda ei saa avalikus tekstis kasutada.
- Konspekt ei sobi aluseks referaadi tegemisel. Referaat tuleks teha otseallikat kasutades.

Erandid ja piirialad

- Üldtuntud faktid ja tõed
- Kaudne viitamine
- Unustamine
- Plagiaat ja juhuslik sarnasus
- Tõlge ja plagiaat
- Oma teksti kasutamine
- Eripärase viitamisega tekstid

Üldtuntud tõed

- Ei viidata: üldtuntud ja nn inimkonna ühisvaraks saanud faktid ja seisukohad („Maa tiirleb ümber päikese.“):
- laialt tuntud ajaloolised sündmused,
- ajaloolised või tänapäevased isikud,
- geograafilised faktid,
- matemaatilised tõed
- jms.
- NB loend on avatud ja piir pole selge.
- NB Kahtluse korral viita!

Kaudne viitamine

- Kaudviitamine pole teaduses soovitud nähtus, kuid mõnikord siiski ainuvõimalik ja sellega vajalik.
- Kaudviidates tuleb alati viidata **tegelikult kasutatud** allikale ja kommentaaris öelda, et tegu on kaudviitega (viidatud XX kaudu).

Unustamine

- „Ma unustasin allikad märkida.“
- „Ma unustasin jutumärgid panna.“
- Võib juhtuda, aga pole üldjuhul õigustus.
- Väike probleem: mõni üksik märkimata viide või jutumärgid. Põhjus võib olla unustamine või lohakus.
- Suur probleem: palju märkimata viiteid või jutumärke. Üsna kindlalt plagiaat. Unustamine või lohakus pole usutavad põhjused.

Juhuslik sarnasus

- „Ma mõtlesin selle ise välja. Ma pole seda allikat lugenud.“
- Võib juhtuda ja on juhtunud.
- Avaldatud ideed jms kordav asi pole originaal ja sellel puudub teaduses üldjuhul (aga mitte alati) väärtus.

Tõlge

- Tuleb viidata sellele allikale, mida on kasutatud. Kui kirjutaja kasutab tõlget, siis tuleb viidata tõlkele, mitte originaalile. Originaalile viitamine pole üheselt plagiaat, kuid on igal juhul taunitav võte.
- Hea on lisada tõlkija nimi, kuid selle puudumine pole üheselt plagiaat.
- Viidates originaalile oma tõlkes, tuleks osutada, et tegu on oma tõlkega.

Eneseplagiaat

- Ebaselge nähtus. Puudub üksmeel, kas enda varasema töö konkreetsete mõtete või tekstiosade kasutamine ilma eraldi märketa kuulub plagiiaadi alla või mitte.
- Probleem: oma käsikirjalisest või suuliselt esitatud (trükkis mitteilmunud) tööst (nt bakalaureusetöö, magistritöö) artikli tegemine.
- NB Kindlasti tuleks osutada joone all või sissejuhatuses alustööle, millele toetutakse (käesolev artikkel toetub...; käesoleva artikli esimene variant on ette kantud...)
- Kindlasti tuleks viidata oma eelnevast tööst täpselt ülevõetud tabelitele, joonistele jms.
- Tekstilaenud on ebaselge nähtus.
- Kahtluse korral: viita ja kasuta samade reeglite järgi nagu võõraid allikaid.

Eripärase viitamisega tekstid

- **Käesolevad juhised kehtivad teadusartiklites, monograafiates, seminari-, bakalaureuse-, magistri- ja doktoritöodes jm kirjalikes teadustöodes.**
- On tekste, kus viitamise reeglid on lõdvemad.
- Teesides jäetakse viited tihti ära või viidatakse ainult allikale sulgudes ilma Kirjanduse loendita.
- Õpikutes jäetakse siseviited tihti ära ja esitatakse üksnes kasutatud kirjanduse loend.
- NB ka õpikus tuleb tsitaadid varustada jutumärkide ja viitega.

- Ettekandeslaidides jäetakse viited tihti ära.
- NB ka seal tuleb alati märkida jutumärkidega ära tsitaat ja viidata selle allikas.
- NB Slaidide levitamisel tuleb allikad ja viited kindlasti esitada.

Miks plagieeritakse?

- laiskus
- huvipuudus töö teema vastu
- ajapuudus
- lootus ja soov saada paremat hinnet
- teiste soovitusel (kes pole veel vahele jäänud)
- teadmatus, et see on eetika rikkumine
- arusaam, et kui pole kuritegu, siis võib teha
- mõtteviis „teised teevad ka“.
- väide „mind on koolis nii õpetatud“.
- Vt ka:
- https://docs.google.com/presentation/d/1anRs_ZbnnMJx22Mq_LzqqEdtCWwUazVlgyawZFJao/edit?pli=1#slide=id.p

Plagiaatsuse mõõtmine

- Mõõt 1: algallikatega kattuvate sõnade või ridade arvuga või protsent kogu tööst.
- NB Pole olemas kindlat protsenti, millest plagiaat algab.
- Väike eksimus = varastatud mõni lause.
- Suur eksimus = varastatud lõik või mitu lõiku.
- Eriti suur eksimus = töö koosnebki plagieeritud lõikudest, mis on mõne oma lausega kokku traageldatud.

- Mõõt 2: varastatud materjali loomus
- Väike eksimus = varastatud midagi oma töö referatiivsesse ülevaatesse.
- Suur eksimus = varastatud on oma töö põhiväide, järeldused, tulemused. St esitatakse enda loodud uue materjalina teiste tulemusi.

Mis saab plagieerijast?

Akadeemilise petturluse juhtumite menetlemise eeskiri Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonnas

- “Akadeemilise petturluse mõiste kohta vt ÕKE punkt 203-206.
- Akadeemilise petturluse juhtumi menetlemiseks moodustakse dekaani korraldusega komisjon järgnevas koosseisus: võimaliku petturluse avastaja, instituudi/osakonna juhataja, kus juhtum aset leidis, ja muud asjaga seotud isikud (õppeaine vastutav õppejõud, uurimistöö juhendaja, kaasatud lisaekspert jne).
- Akadeemilises petturluses kahtlustatavale üliõpilasele antakse võimalus oma tegevuse selgitamiseks ja enda kaitsmiseks komisjoni ees. Petturluse kindlaks tegemisel peab komisjon kõiki juhtumiga seotud asjaolusid igakülgset ja objektiivset uurima.
- Akadeemilise petturluse menetlemise komisjon esitab rikkumise tuvastamisel kümne tööpäeva jooksul alates juhtumi avastamisest dekaanile argumenteeritud ettepaneku üliõpilase **karistamiseks** seoses vääritud käitumisega.

- Esmakordse akadeemilise petturluse juhtumi korral
- ühes õppeaines sooritatud eksamil või õppeaines koostatud esseedes, referaatides ja muudes kirjalikes töödes (v.a uurimistööd ja õppeastme lõputööd)
- karistatakse üliõpilast dekaani korraldusena vormistatud noomitusega ning võetakse üliõpilaselt õigus jooksva õppeaasta vältel sooritada ainet, millega seoses juhtum avastati.
- Noomitus tehakse teatavaks teaduskonna liikmetele.

- Korduva rikkumise puhul,
- võõra töö tervikuna esitamisel oma nime all ning
- ainepunktide saamise aluseks olevate kirjalike tööde ning õppeastme lõputööde (uurimis-, bakalaureuse-, magistri- ja doktoritööde) puhul ilmnevate plagiaadijuhtumite korral
- teeb dekaan akadeemilise petturluse juhtumi menetlemise komisjoni ettepaneku põhjal õppeprorektorile esildise üliõpilase eksmatrikuleerimiseks seoses vääritud käitumisega.“
- *(Tsitaat on punktistatud minu poolt. TH).*
- <http://www.fl.ut.ee/et/810369/teaduskonna-poolt-kehtestatud-oppetoo-alased-korrad-eeskirjad#11> (vaadatud 15.09.2014)

Noh, ja siis?

- “Kogu “süüd” plagiaadi eest ei saa veeretada üliõpilaste kaela. Ka töö juhendajale langeb osa vastutusest.”
- Vt: <http://www.ttkk.ee/uudised/ettevotjale/mida-on-vaja-teada-plagiaadist>
-
- **SELLINE ARUSAAM EI KEHTI.** Juhendaja ei pea alati plagiaati enne töö kaitsmist vms ära tundma ega iga lause allikaid taga ajama. Ka plagiaadituvastaja ei aita alati. Plagiaadi eest vastutab üliõpilane.
- Ülikooli lõputööd on avalikult kõigile kättesaadavad ja plagiaadi võib avastada keegi ka kümme aastat hiljem...

Kasutatud allikad

- <http://www.fl.ut.ee/et/loomevargus>
- <http://www.fl.ut.ee/et/810369/teaduskonna-poolt-kehtestatud-oppetoo-alased-korrad-eeskirjad#11>
- <https://tudengiveeb.ee/et/esileht/tulemuslik-korgharidus/16-oppimine/kirjalike-toeode-kirjutamine/164-ettevaatust-plagiaat-2>
- <http://www.ttkk.ee/uudised/ettevotjale/mida-on-vaja-teada-plagiaadist>
- http://wwwold.ttkk.ee/bw_client_files/ttkk_pealeht/public/img/File/TTK%20plagiaat.pdf
- https://docs.google.com/presentation/d/1anRs_ZbnnMJx22Mq_LzqqEdtCWwUazVlgyawZFJao/edit?pli=1#slide=id.p
- Hennoste, Tiit. Küsimuse vorm, episteemiline staatus ja episteemiline hoiak. - Keel ja Kirjandus 2012, nr 8-9, lk 674-695 (keeleteadusliku teksti näide, veidi muudetud).
- Hennoste, Tiit. Hüpped modernismi poole I. Käsikiri. 2014 (kirjandusteadusliku teksti näited).
- Hennoste, Tiit. Tekst, keel ja stiil. Käsikiri. 2014.
- PS Täna loengujärgsete küsimuste esitajaid ja eriti Ann Veismanni lisamõtete eest, mis on siin arvesse võetud.